

METAETINIS MORALĖS TYRIMO MODELIS: SEMANTINIS IR EPISTEMOLOGINIS ASPEKTAI

Aleksandras Patapas

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Didlaukio g. 47
LT-2057 Vilnius
Faks. (370-2) 761890

Metaetinis moralės tyrimo modelis yra analizuojamas kaip objektyvumo problemos etikoje peržiūrėjimo pagrindas. Išskiriami ir nagrinėjami du pagrindiniai metaetinio tyrimo aspektai: semantinis ir epistemologinis. Analizuojant moralės terminų semantiką, ypatingas dėmesys skiriamas denotaciam moralės sąvokų definavimo būdui, kuris yra interpretuojamas kaip novatoriškas metaetinio tyrimo indėlis į tolesnę etikos teorijos raidą, vėliau inspiravęs naujų epistemologinių moralės tyrimo principų bei metodų formulavimą. Analizuojant paties metaetinio tyrimo modelio naujoves epistemologijoje, akcentuojama Moore'o suformuluoto „organinės vienybės“ principo epistemologinė vertė, kurią siekiama atskleisti, pateikiant kokybiškai naują pagrindinės metaetinio tyrimo problemos – moralinio privalejimo struktūros – analizę.

Raktažodžiai: metaetinis moralės tyrimo modelis, moralinis privalejimas, organinės vienybės principas.

Etikos teorijos pagrindą sudaro tam tikra visuma pamatinių sąvokų, kuriomis yra apibrėžiamas etikos tyrimo dalykas ir metodai. Metaetika, tirdama pamatines etikos kategorijas ir tyrimo metodus, iš esmės kvestionavo etikos teorijos struktūrą, kuri yra jos objektyvumo pagrindas. Todėl galima teigti, kad metaetika iš esmės tyrė moralės teorijos objektyvumo prielaidas. Dėl šios priežasties metaetinio moralės tyrimo modelio analizė yra paranki objektyvumo problemai etikoje tirti.

Kita vertus, šios problemos tyrimą visų pirma apsunkina „objektyvumo“ sąvokos turinio neskaidrumas. Moralės filosofai vartoja šį terminą įvairiuose kontekstuose, akcentuodami tai vieną, tai kitą termino reikšmės aspektą. Šis

problemos aspektiškumas gali būti paaiškintas kaip įvairių tyrimo modelių, kuriais buvo siekiama moralės tyrimo objektyvumo, pasekmė.

Sekuliarizacijos procese, greta tradicinių teistinių bandymų pagrįsti etikos objektyvumą, vis daugiau pastangų buvo skiriama suformuluoti objektyviems etikos pagrindams praktinio proto ar interesų pagrindu. Kitą perspektyvą piršo gamtos mokslų laimėjimai. Etikos teorija imta lyginti su kitomis mokslinėmis disciplinomis, siekiant aptikti sąlyčio taškų objektyvumo sampratoje. Tokia lyginamoji analizė, aktualizavusi svarbius moralės tyrimo aspektus, buvo ypač vaisinga D. Moore'o veikale „Principia Ethica“. Kaip nurodo pats autorius,

pagrindinis jo pastangų tikslas – plėtoti *mokslinę* etiką. Moore'o tyrimo ypatumas ir naujumas kaip tik ir buvo tas, kad moralės teorijos objektyvumą jis tiesiogiai susiejo su mokslinei disciplinai keliamais reikalavimais.

Mokslinės disciplinos objektyvumui būti na ne tik korektiškai suformuluoti tiriamą dalyką, bet taip pat parengti ir pagrįsti to dalyko tyrimo strategiją bei metodus. Moore'o nuopelnas tolesnei etikos raidai yra naujo metaetinio moralės tyrimo modelio ir metodų formulavimas. Kadangi šiuo novatorišku tyrimo modeliu buvo kvestionuojama iš esmės visa etikos teorijos struktūra, jis pagrįstai gali būti traktuojamas ne kaip kokio nors specifinio objektyvumo problemos aspekto tyrimas, bet kaip bendras šios problemos tyrimo pagrindas, vėliau paskatinęs tirti objektyvumo problemą etikoje pačiais įvairiausiais aspektais.

Moralės tyrimo strategijos performulavimas Moore'o veikale „Principia Ethica“ visų pirma aktualizavo semantinę pagrindinių etikos kategorijų analizę. Būtent semantinė analizė paskatino Moore'ą suformuluoti novatorišką etinės kategorijos „geras“ analizės strategiją ir ieškoti naujų metodinių principų šios pagrindinės etinės kategorijos turiniui išreikšti.

Tyrimo metodų analizė aktualizavo epistemologinį moralės tyrimo modelio aspektą. Metodo problemos sprendimas tiesiogiai sietinas su lūkesčiais rasti būdą, kuris leistų korektiškai formuluoti moralinius sprendinius. Geriausiu atveju tokio metodo formulavimas padėtų pasiekti racionalaus sutarimo dėl moralinių sprendinių turinio ar bent jau leistų paaiškinti, kodėl vienas moralinis įsitikinimas ar sprendinys yra patikimesnis nei kitas. Taigi epistemologinis aspektas aktualizavo moralės teorijos pagrindimo ir argumentacijos struktūros analizę, vėliau paskatinusią kurti naujus teorinės analizės modelius, kurie laiduotų perspek-

tyvą suformuluoti patikimesnius nei ankstesni moralinius įsitikinimus. Veikalo „Principia Ethica“ analizė visų pirma bus nukreipta į šių išskirtų aspektų tyrimą.

Kita vertus, pats metaetinis modelis turėtų būti analizuojamas ne tik atsižvelgiant į jo pagrindus suformuluotas reikšmingas inovacijas moralės tyrime, bet ir į tai, koku mastu jis, Moore'o sekėjų patikslintas ir praplėstas, padeda susidoroti su pagrindinėmis ankstesnių moralės teorijų problemomis: vartojamų sąvokų turinio skaidrumo, moralinių sprendinių pagrįstumo, privalėjimo. Tik tokia lyginamoji analizė gali leisti galiausiai įvertinti ir paties metaetinio modelio privalumus, lyginant su ankstesnėmis moralės tyrimo strategijomis.

1. Semantinis aspektas

1.1 Moralės diskursas ir metateorija

Didelis Moore'o nuopelnas tolesnei etikos raidai, mano nuomone, buvo moralinio diskurso metateorijos suformulavimas. Metateoretizavimas, kaip papildomas tyrimo lygmuo, turėjo kompensuoti moraliniame diskurse pasireiškiančią refleksijos stoką. Tuo Moore'o projektas yra panašus į Husserlio sritinių ontologijų idėją, kuria buvo siūloma reflektuoti atskirų mokslo sričių pamatinių sąvokų susidarymo kelią. Tačiau skirtingai nei Husserlis, Moore'as griežtai atsisakė sieti pagrindinės etinės kategorijos „geras“ turinį su jos įprastinio (moralinio diskurso atveju – kasdienio) vartojimo kontekstu. „Iš [...] mokslininkų-etikų norime sužinoti ne tai, kaip žmonės vartoja minėtą žodį ir netgi ne tai, [...] koks žodžio „geras“ vartojimas *paprastai* turimas galvoje. Mes tiesiog norime žinoti, „kas yra *tas, geras*“?“¹

¹ Moore G. E. Principia Ethica. Cambridge : Cambridge University Press, 1903. P. 12.

Atsisakymą tokiu būdu apibrėžti termino „geras“ reikšmę kaip tik ir lėmė termino reikšmės susidarymo refleksija kasdienybės kontekste. „Dauguma filosofų mano, kad etika yra mokslas, kuris nagrinėja klausimus apie tai, kas yra gėris ir blogis žmogaus *elgesyje*, ir būtent tokiai sąvokos „etika“ definicijai teikia pirmenybę“.² Tai reiškė, kad dauguma ankstesnių etikos tyrimų tarp etinei kategorijai „geras“ priskiriamo turinio ir elgesio suponavo *abipusę priklausomybę*, t. y. nors elgesio turinys ir apibrėžiamas sąvoka „geras“, tačiau pati kategorija savo turinį įgyja per tam tikro elgesio analizę. Dėl šios abipusės koreliacijos ir pats tyrimo objektas buvo *syntheticus*, t. y. nagrinėjo klausimą, kas yra „geras elgesys“, kur terminas „geras“ vienokiu ar kitokiu būdu apibrėždavo sąvokos „elgesys“ savybes, o ši nurodydavo į sąvokos „geras“ turinį. Tokią tyrimo strategiją, neneigdamas galimybės tokiu būdu nagrinėti moralės klausimus, Moore’as įvardino kazuistika, tuo pabrėždamas, kad pagrindinės etinės kategorijos „geras“ turinys tapdavo priklausomas nuo kazuistinio, t. y. *atsitiktinio*, elgesio turinio analizės.

Ši argumento rekonstrukcija leidžia suvokti vieną iš svarbiausių metateorinės refleksijos išvadų kasdienio moralinio diskurso specifikos, kurią norėjo pabrėžti Moore’as, atžvilgiu: neįmanoma analizuoti moralaus elgesio *apskritai*, tyrimui prieinamos tik kazuistinės, t. y. *atsitiktinės*, tokio elgesio apraiškos. Nurodyta moralės diskurso specifika leido Moore’ui daryti ir kitą ne mažiau svarbią išvadą: jei kasdienio moralės diskurso sudėtinis tyrimo dalykas „geras elgesys“ yra prieinamas tyrimui tik kazuistiškai, *jo analizė negali būti etikos kaip mokslo pagrindas* ir būtina nauja moralės dalykų tyrimo strategija.

² Ibidem. P. 2.

Šios dvi negatyvios išvados galiausiai tapo metaetinio tyrimo modelio prielaidomis: prieš imantis etikos dalyko analizės, būtina atlikti termino „geras“ reikšmės analizę. Šis patikslinimas, kurį Moore’as traktavo kaip svarbų indėlį į etikos mokslą, *neriškė*, jog kazuistiniai tyrimai turi būti atmesti. Jeigu etika negali nagrinėti moralaus elgesio apskritai ir tyrimui prieinamos tik atskiros tokio elgesio apraiškos, tuomet analizę verta pradėti tik apibrėžus pagrindinę etikos kategoriją „geras“. Tuomet performuluota etikos teorijos struktūra turėtų tris pagrindines sudedamąsias dalis:

- sąvokos „geras“ apibrėžimas
- kazuistika
- bendrieji etikos principai.

Šią rekonstruotą moralės teoriją Moore’as kitaip dar vadino „etikos mokslo idealia sistema“³, taip akcentuodamas, kad jis pirmasis apsvarstė ir suformulavo etikos kaip *mokslinės disciplinos tyrimo modelį*.

Kita vertus, dėl tokios tyrimo strategijos pats metaetinis diskursas dažniausiai yra suvokiamas būtent kaip etinių kategorijų reikšmės ar moralės kalbos analizė. Tačiau atskleistu moralinio diskurso *kazuistiniu* pobūdžiu Moore’as iš esmės kartu išreiškė ir fundamentalų ankstesnio moralinio diskurso statusą bei įtvirtino reflekyvią distanciją tarp kasdienės moralaus elgesio sampratos, išreikštos moralės teorijose, ir metateorinės jos išraiškų analizės. Po Moore’o etika jau negalėjo būti suprantama vien tik kaip praktinė disciplina: teorinė vartojamų sąvokų ir metodinių principų refleksija tapo privaloma etinės teorijos dalimi.

³ Ibidem. P. 61.

1.2 Termino „geras“ reikšmės analizės strategija

Kasdienybėje moralaus elgesio apraiškos egzistuoja kaip tam tikra duotybė ar faktas, kurio nereikia papildomai įrodinėti. Tačiau Moore'o išvada apie negalimybę tirti „gerą elgesį“ *apskritai* ir apie tokio elgesio kazuistinių tyrimų pobūdį ankstesnėse moralės teorijose reiškė, kad tokių tyrimų pagrindu neįmanoma apibrėžti ir bendriausio sąvokos „geras“ turinio, t. y. ką reiškia sąvoka „geras“ *apskritai*. Todėl autoriui teko ieškoti kitos termino reikšmės analizės strategijos.

Naują strategiją piršo minėtos išvados apie moralinio diskurso prigimtį. Jei bandymai apibrėžti terminą „geras“ neduoda vienareikšmiškų rezultatų tiriant sintetinį moralinio diskurso dalyką „geras elgesys“, tuomet vienintelis būdas vienareikšmiškai nusakyti šios sąvokos turinį – pateikti jos analitinį apibrėžimą.

Tam, kad suprastume, kuo ypatinga analitinio apibrėžimo strategija, lyginant ją su kitais definavimo būdais, būtų pravartu pasiremti Russell'o konotacijos/denotacijos distinkcija.⁴ Anot Russello, konotacija yra žodžio reikšmė, kuri gali būti išreikšta deskripcija. Denotacija yra daiktas ar jų visuma, į kurią žodis nurodo. Pavyzdžiui, žodžio „žirgas“ konotacija gali būti apibrėžiama, nurodant svarbiausias deskriptyvias jo savybes a, b, c ir d. Tuo tarpu „žirgo“ denotacija būtų koks nors konkretus tos rūšies gyvūnas. Be to, kai kurie žodžiai gali turėti konotaciją, bet neturėti denotacijos. Pavyzdžiui, yra įmanoma pateikti žodžio „vienaragis“ deskripciją, tačiau neįmanoma nurodyti jokio empirinio jo atitiktens (denotato).

Termino „geras“ konotacija neišvengiamai referuotų į tam tikrų gero elgesio kazusų, t. y. atsitiktinių jo apraiškų, analizę. Todėl ši termino „geras“ apibrėžimo strategija buvo nepriimtina. Analitinio apibrėžimo strategijos novatoriškumas kaip tik ir buvo bandymas nurodyti termino „geras“ denotatą, tokiu būdu išvengiant painiavos tarp daugybės galimų kazuistinių termino vartojimo reikšmių.

Tačiau kokį objektą galėtų žymėti terminas „geras“? Anot Moore'o, „geras“ yra vienas iš tų daugybės mąstymo objektų, kurių pačių negalima apibrėžti, nes jie yra galutinės sąvokos, kuriomis turi būti apibrėžiama viskas, ką galima apibrėžti.⁵ Taigi žodis „geras“ žymi paprastą, neapibrėžiamą kitomis sąvokomis mąstymo objektą, kuris pats yra visų kitų daiktų apibrėžimo galutinė sąvoka, „kaip sąvoka 'geltonas'“, kurios „negalima kam nors, kas [jos] nežino, paaiškinti“.⁶ Vadinas, sąvoka „geras“ referuoja tik į pačią save ir gali būti apibrėžta tik tapatybės terminais ar, kaip rašė Moore'as, „gera yra gera“.⁷

Denotacinės sąvokos „geras“ definicijos prioritetą iš esmės buvo ginamas, nurodant ydingą ankstesnio moralinio diskurso bruožą: terminas „geras“ gali būti taikomas tokios daugybės objektų atžvilgiu, kad iš esmės galima pateikti beribį skaičių konotacinių šios sąvokos definicijų, kurių teisingumo ar klaidingumo nustatymui bus neįmanoma surasti nešališko kriterijaus.

Kita vertus, atsiejus termino „geras“ analizę nuo „gero elgesio“ analizės, buvo neįmanoma taip patikslinti šios sąvokos reikšmės, kad ji būtų atskirta nuo „gero“ reikšmės ne-

⁴ Russell B. *On Denoting // Essays in Analysis*. London: Allen & Unwin, 1973. P. 103–119.

⁵ Moore G. E. *Principia Ethica*. Cambridge: Cambridge University Press, 1903. P. 10.

⁶ *Ibidem*. P. 7.

⁷ *Ibidem*. P. 6.

moraline prasme (pvz., geras oras). Objekto, į kurį referuoja terminas „geras“, statusas nebuvo aiškiai apibrėžtas. Todėl dar sudėtingesnė problema buvo tai, kokiū būdu šis aptiktas objektas gali būti moralaus elgesio motyvas ar norma. Ironiška forma panašios išvados priėjo ir Nowell-Smithas: „Naujas pasaulis yra atvertas mūsų inspekcijai.[...] Jei panorėčiau įgyti žinių [apie jį], skaityčiau ir toliau. Bet ką daryti, jei tai manęs nedomina? *Kodėl* turėčiau apskritai kažką daryti su tais naujai aptiktais objektais?“⁸

Sąvokos „geras“ denotatas buvo peršamas išvados apie ankstesnio moralinio diskurso definicijų kazuistinę prigimtį. Etikos mokslo objekto, žymimo terminu „geras“, pagrindimas negalėjo remtis vien šia išvada.

1.3 Termino „geras“ definicijos pagrindimas: atviro klausimo argumentas

Vienintelė alternatyva Moore'o požiūriui, kad sąvoka „geras“ žymi paprastą, neapibrėžiamą kitomis sąvokomis mąstymo objektą, yra ta, kad šios sąvokos žymimas objektas yra sudedamasis. Tarkime, kad teorija, teigianti, jog „tai, kas gera, yra tai, ko trokštame“, yra teisinga. Tačiau jei ši teorija teisinga, anot Moore'o, klausimas, „ar tai, ko trokštame, ir yra gera?“, turėtų skambėti trivialiai, kaip kad klausimas, „ar gera yra gera?“. Tas faktas, jog tokiai teorijai iškeltas klausimas yra *prasmingas*, reiškia, kad terminui „geras“ priskiriame savarankišką reikšmę, nesutampančią su sąvokos „trokštamą“ reikšme. Be to, tai, kad galime suprasti tokį klausimą kaip prasmingą, reiškia, kad termino „geras“ reikšmei suprasti net-

gi nebūtina ją sieti su kitomis sąvokomis. Vadinasi, žodis „geras“ yra paprasta, kitomos sąvokomis neapibrėžiama ir intuityviai suvokiama sąvoka.

Kita vertus, mano nuomone, nemažiau svarbu iškelti klausimą, *kodėl* pats atviras klausimas yra prasmingas ar bent jau atrodo esąs prasmingas? Ar šis klausimas prasmingas būtent todėl, kad sąvokų turinys yra skirtingas? Mano nuomone, argumentas yra stiprus todėl, kad į klausimą yra įterpiamas dar vienas klausimas, būtent pažinimo kriterijų klausimas. Atviro klausimo prasmė, regis, nepasikeistų, jei formuluotume jį taip: kodėl esame tikri, kad tai, ko trokštame, ir yra tai, kas gera? Arba dar artimesne atviram klausimui forma galima būtų formuluoti taip: ar tai, ko trokštame, *iš tikrųjų* yra tai, kas gera? Kitaip sakant, atviras klausimas gali pasirodyti prasmingas vien jau dėl tos priežasties, kad užklausiama dėl mūsų įsitikinimų tikrumo kriterijų. Kokie yra tie pažinimo kriterijai, kurie leidžia teigti tokią tapatybę? Taigi klausimas gali būti prasmingas ne dėl lyginamų sąvokų turinių skirtybės, bet dėl to, kad pasigendama klausimu atskleidžiamo teisingumo sąlygų, kuriomis remdamiesi, tą tapatybę postuluojuame. Atviro klausimo argumentas demonstruoja ne tiek sąvokų turinių skirtingumą, kiek įsitikinimų tikrumo kriterijų *stoką*, kurią argumentas leidžia pajauti. Suprasti, kodėl ši teisingumo sąlygų stoka pasireiškia, galėtų padėti Quine'o suformuluota „neskaidraus konteksto“⁹ (*opaque context*) samprata: pats atviras klausimas nesukuria *konteksto*, kuriame lyginamų sąvokų reikšmės taptų skaidriomis. Tai leistų teigti tuomet tik tiek, kad sąvokos „geras“ turiniui apibrėžti pats *klausimas* nepateikia konteksto

⁸ Nowell-Smith P. H. *Ethics*. London: Penguin, 1954. P. 41.

⁹ Quine W. V. *Notes on Existence and Necessity*//*Journal of Philosophy*. 1943. No 40(5). P. 83.

jo teisingumo sąlygoms interpretuoti, ir būtent todėl klausimas tampa *atviras*, bet ne tai, ką argumentu norėjo implikuoti Moore'as, t. y. kad sąvokos „geras“ turinys yra savarankiškas. Net jeigu atsirastų tokių, kurie tvirtintų, kad atviras klausimas jiems nėra atviras ir skamba trivialiai, jie būtinai turėtų papildomai paaiškinti, kuo remdamiesi priėjo tokią išvadą.

Kita vertus, taip pat lieka nepastebėta, *kodėl* klausimas, „ar gera yra gera?“, atrodo esąs trivialus ir nereikalingas papildomo paaiškinimo. Labai tikėtina, kad šio klausimo trivialumo priežastis yra *ne* intuityvus sąvokos „geras“ turinio supratimas, bet elementarių logikos žinių turėjimas. Vadinasi, klausimo, „ar gera yra gera?“, trivialumas kyla suponuojant, kad diskurso dalyviai yra įvaldę jų susikalbėjimo galimybės minimalų kontekstą, t. y. yra įgiję elementarių logikos žinių, kurių diskurso dalyviams jau nereikia vienas kitam papildomai aiškinti.

Tas faktas, kad Moore'as, nors ir teigė, jog sąvokos „geras“ turinys gali būti suvokiamas tik intuityviai, bet atsisakė tvirtinti esant kokį nors šeštą pojūčių organą, leidžiantį tokį intuityvų suvokimą, kaip kad, pavyzdžiui, rega padeda suvokti, kokia yra žodžio „geltonas“ reikšmė, leidžia teigti, jog ir pats argumentas labiau apeliuoja į racionalumą, o ne į kokią nors ypatingą intuicijos gebą.

Tokia argumento interpretacija leistų paaiškinti, kodėl Moore'ui toks svarbus buvo naujų metodinių principų formulavimas. Būtent šie metodiniai principai turėjo papildyti atviro klausimo argumentą, pagrįsdami šiuo argumentu peršamą išvadą apie negalimumą konotaciškai apibrėžti sąvokos „geras“ turinį bei paaiškinti, koku būdu šis intyityviai suvokiamas sąvokos turinys priklauso „gerio“ definicijai, nurodydami šios definicijos teisingumo sąlygas. Be tokios argumento interpreta-

cijos, mano nuomone, sunku įtikinamai paaiškinti, koku tikslu Moore'as formulavo „organinės vienybės“ principą ir įvedė izoliacijos metodą. Taigi, kaip pagrįstai nurodė Darwallis, Gibbardas ir Railtonas, atviro klausimo argumentas galiausiai galioja ir pačiam Moore'ui¹⁰, kuris, siekdamas pagrįsti argumentu peršamą išvadą, ir pats buvo priverstas formuluoti papildomus argumento išvadą pagrindžiančius kriterijus.

Kita vertus, net ir prielaidaujant, kad atviro klausimo argumentas, nepaisant kritikos, pagrindė denotacinę sąvokos „geras“ definiciją, taip ir liko neaišku, koku būdu aptiktas denotatas gali motyvuoti ar normuoti moralinę elgesį. *Ką išreiškia* sprendiniai, kuriuose panaudotas terminas „geras“, jei juo žymimas objektas negali būti parodytas esąs moralaus elgesio motyvas ar norma ir jei neįmanoma taip patikslinti šios sąvokos reikšmę, kad ji būtų atskirta nuo „gero“ reikšmės nemoraline prasme? Šie klausimai tiesiogiai provokavo tas radikalias bendresnes išvadas, kurių vėliau priėjo emotyvizmas: jei nepavyksta apibrėžti moralinių žodžių reikšmės, matyt, jie neturi jokios reikšmės apskritai; „etikos sąvokos yra pseudosąvokos“, kurių neįmanoma objektyviai analizuoti; jų pagrindu suformuluoti „etiniai sprendiniai yra tik jausmų išraiška“. „Jei etikos mokslu suprantamas „teisingos“ moralės sistemos parengimas, tai tokio dalyko kaip etikos mokslas negali būti.“¹¹ Nors A. Ayerio pozicija redukavo Moore'o tyrimą tik į jo semantinį aspektą, pagrįstai buvo galima kelti klausimą apie pateiktos sąvokos „geras“ definic-

¹⁰ Darwall S., Gibbard A. P., Railton P. *Toward Fin de Siecle Ethics: Some Trends // Philosophy in Review: Essays on Contemporary Philosophy. The Philosophical Review. Centennial Issue. January 1992.* P. 118.

¹¹ Ayer A. J. *Language, Truth, and Logic.* London: Gollancz, 1946. P.148.

jos vertę. Pats atviro klausimo argumentas dar nebuvo pateiktos definicijos vertės įrodymas.

Radikali redukcionistinė pozicija skatino ieškoti argumentų, kurie apgintų Moore'o definicijos vertę. Stevensonas, pateikdamas daug labiau diferencijuotą emotyvizmo variantą, darė kitokią išvadą, analizuodamas negalimybę apibrėžti moralinių terminų reikšmes. Anot jo, jei moralinių žodžių reikšmės negali būti apibrėžtos, tuomet šių žodžių funkcija yra ne deskriptyvi-informacinė, bet dinaminė-emocinė. Dėl šios funkcijos „moralinis sprendinys turi *tariamą* imperatyvų poveikį“. Jis „*rekomenduoja* nuostatą objekto atžvilgiu“ ir tokiu būdu „iš karto kažkam leidžia pradėti *keisti* savo nuostatą“¹². Terminas „geras“ atlieka emociškai giriančią funkciją ir taikytinas pozityvių nuostatų sugestijai. Tačiau tai skatino daryti neišvengiamą išvadą, kad moralės sprendiniai galiausiai skirti „sukelti afektyvias žmonių reakcijas“¹³, o ne motyvuoti ir normuoti žmonių gyvenimą. Tai reiškė, kad ir Stevensonso emotyvizmo variante sąvokos „geras“ reikšmė nebuvo taip patikslinta, kad būtų galima paaiškinti, kaip ši sąvoka gali būti *moralaus* elgesio kriterijumi, o ne moralizavimo strategijos funkcija.

Emotyvizmas iš esmės tik paryškino Moore'o apibrėžimo trūkumus: neįmanoma paaiškinti, kaip neapibrėžiamas sąvokos „geras“ turinys gali motyvuoti privalėjimą.

Šią pamatinę problemą, kylančią iš Moore'o pozicijos, aiškiausiai pavyko suformuluoti kalbos aktų teorijoje. Tačiau ir ši teorija pasirodė esanti tik dar viena redukcionizmo apraiška, kai *dėl* išvados apie moralinių žodžių reikšmės neapibrėžtumą jie buvo bandomi re-

dukuoti į institucionalizuotų kalbėjimo aktų savybių funkcijas. Tai reiškė, kad moralinių sąvokų turinį galima suprasti tik iš vyraujančių konvencijų. Nors su kalbos aktų pagalba ir galima aprašyti, kaip tam tikra dalykų padėtis implikuoja privalėjimą, tačiau neįmanoma to privalėjimo pagrįsti. „Tai, kad aš pareiškiu ketinimą tęsėti įsipareigojimą, nepanaikina galimybės *pakeisti* šį ketinimą. [...] Tam [ketinimui tęsėti – A.P.] reikėtų ypatingos iš įsipareigojimo sąvokos analitiškai nekylančios normos“.¹⁴

Taip interpretuojamos sąvokos „geras“, „blogas“, „teisingas“, „klaidingas“ neišreiškia jokio moralinio turinio, jos tik patvirtina kalbos aktų pasisekimą arba nepasisekimą. Galiausiai Moore'o premisa apie moralinių žodžių reikšmės neapibrėžtumą kalbos aktų teorijoje verčia formuluoti paradoksalią išvadą: ne etika pateikia kritišką institucinių struktūrų taisyklių analizę, bet pati yra įterpiama į deskriptyvias institucines direktyvas. Dėl tokios inversijos prarandamas termino „geras“ saistas su moralumu.

Taigi nei emotyvizmas, nei kalbos aktų teorija nesugebėjo įveikti keblumų, peršamų atviro klausimo argumento išvados: jei sąvokos „geras“ turinys yra neapibrėžiamas, neįmanoma ne tik kad paaiškinti, kaip šia sąvoka žymimas objektas gali normuoti žmogaus elgesį, bet tapo keblu taip patikslinti šios sąvokos reikšmę, kad ji bent jau būtų atskirta nuo nemoralinės „gero“ reikšmės. Tuomet sprendinys „Oras yra geras“ irgi turėtų priklausyti moralinių sprendinių klasei. O MacIntyre'o ironiškas klausimas, „kaip išmokę atpažinti gerą draugą, galime atpažinti gerą laikrodį?“¹⁵, turėtų skambėti trivialiai.

¹² Stevenson C. L. *Ethics and Language*. New Haven: Yale University Press, 1944. P. 121.

¹³ *Ibidem*. P. 127.

¹⁴ Ricken F. *Allgemeine Ethik*, 1983. P. 45.

¹⁵ MacIntyre A. *A Short History of Ethics*. Routledge, 1998. P. 225.

1.4 Konotacinių „gėris“ sąvokos definicijų kritika: natūralistinis paklydimas

Nepaisant nurodytų keblumų, pasirinkto sąvokos „geras“ denotacinio definavimo būdo prioriteta galima buvo bandyti įtvirtinti, analizuojant įprastines konotacines moralinių kategorijų definicijas.

Siekiant suprasti, kuo remiasi Moore'o konotacinių apibrėžimų kritika, mano nuomone, svarbu akcentuoti vieną esminį skirtumą tarp šių dviejų definavimo būdų. Denotaciniu apibrėžimu iš esmės apibrėžiama, ką žymi viena ar kita kalbos sąvoka, į ką ji nurodo. Todėl *gramatiniu* požiūriu tokio definavimo galimybės daug platesnės: galima kelti klausimą net apie tai, ką žymi tokios kalbos dalys kaip „šis“, „toks“, „anas“ ir pan.¹⁶ Konotacinis apibrėžimas skiriasi tuo, kad iš esmės apibrėžimui reikia substanyvo arba daiktavardžio, nes tokiu apibrėžimu atsakoma į klausimą, „kas yra tai?“, ir, pavyzdžiui, siekiant konotaciškai apibrėžti sąvoką „toks“, iš esmės bus atsakoma į klausimą, kas yra „toksumas“.

Tokia pati gramatinė transformacija nutinka ir tuomet, kai bandome konotaciškai apibrėžti sąvoką „geras“. Todėl konotaciniu apibrėžimu iš esmės keliamas klausimas jau apie sąvokos „gėris“ deskriptyvų turinį. Dėl šios priežasties konotaciniame apibrėžime sąvoka „geras“ tampa būtina deskriptyvia sąvokos „gėris“ savybe. Akivaizdu, kad, be šios deskriptyvios savybės, sąvokos „gėris“ deskripcijai visiškai įmanoma priskirti ir kitas savybes, pavyzdžiui, tokias kaip „malonus“, „naudingas“, ir netgi pagrįsti, kodėl šios savybės priklauso sąvokos „gėris“ deskriptyviam turiniui. Šia

prasmė sąvoka „gėris“, skirtingai nei „geras“, yra *sudedamoji* ir apibrėžiama sąvoka. Tačiau dėl šio sąvokos turinio kompleksškumo persąsi klaidinga išvada: manoma, kad deskriptyvi savybė „geras“, būtinai priklausanči sąvokos „gėris“ turiniui, apibrėžime gali būti tapatinama su kokia nors kita savybe, nes loginiu požiūriu apibrėžimas „gėris yra tai, kas gera“, atrodytų trivialis. Tačiau *denotacinis* termino „geras“ apibrėžimas nurodo, kad „geras“ yra sąvoka, kuri pati negali būti apibrėžta kitomis sąvokomis.

Būtent tokią substitucijos klaidą konotaciniuose sąvokos „gėris“ apibrėžimuose Moore'as vadino natūralistiniu paklydimu. Todėl natūralistinę klaidą kitaip dar galima apibūdinti kaip *definicijos* klaidą: klystama, kai manoma, kad savybė „geras“ gali būti apibrėžta, pasitelkus kitą savybę ar jų grupę. Kita vertus, suponuojama, kad turi būti paaiškinti skirtingų definavimo būdų privalumai.

Turbūt Moore'as ir nebūtų suformulavęs natūralistinės klaidos, jei ji nepasirodytų esanti tokia paranki sąvokos „geras“ denotacinio apibrėžimo privalumams nurodyti. Atkreipdamas dėmesį į esminę *natūralistinę* klaidos prigimtį, Moore'as galėjo įtikinamai pademonstruoti ir denotacinio sąvokos „geras“ apibrėžimo privalumus.

Klaida yra vadinama natūralistine todėl, kad substitucija konotaciniame apibrėžime dažniausiai atliekama pasitelkiant vieną ar kelias natūralias, t. y. empiriškai tiriamas, sąvokas. Pavyzdžiui, hedonistai gėrį apibrėžia kaip malonumą. Tačiau klausimas, ar toks dalykas kaip malonumas egzistuoja ir kas jis yra, tai psichologijos mokslo klausimas, į kurį galima atsakyti tik empiriškai ištyrus tokią psichologinę būseną. Vadinasi, etinės sąvokos definicija tampa priklausoma nuo psichologijos mokslo. Tarkime, kad kitas filosofas apibrėžė

¹⁶ Tokį kalbos terminų analizės būdą „Filosofiniuose tyrinėjimuose“ vėliau sėkmingai išplėtojo L. Wittgensteinas.

gėrį kaip teisingumą. Tačiau norint atsakyti į klausimą, kas yra teisingumas, tenka kreiptis į teisės mokslą. Sąvokos „gėris“ turinys ir vėl bus pavaldus kito mokslo analizei. Kaip apsispręsti kokios nors definicijos naudai? Kokiu mokslu remdamiesi galėtume *paneigti* vienos iš jų teisingumą? Kaip, išliekant nešališkam kurio nors empirinio mokslo atžvilgiu, pagrįsti savo apsisprendimą kurios nors definicijos naudai?

Šie klausimai tiesiogiai bylojo apie sąvokos „geras“ denotacinio apibrėžimo prioritetą: atsižvelgiant į konotacinių apibrėžimų natūralistinę prigimtį, sąvokos „geras“ denotacinis apibrėžimas pranoksta juos savo bendrumu, o todėl ir *objektyvumu*. Konotacinių gėrio definicijų kritika įrodo, kad Moore'o pasirinkta moralės tyrimo strategija buvo vaisinga: iš esmės, pateikdamas sąvokos „geras“ apibrėžimą, Moore'as suformulavo gramatiniu požiūriu *pranašesnę* definavimo būdą, kurio skirtumas įprastinės definicijos atžvilgiu vėliau aiškiau apibrėžė Russellas, įvesdamas konotacijos/denotacijos distinkciją. Todėl tiek Harmano tvirtinimas, kad Moore'as esą rėmėsi „arbitraliai susiaurinta filosofinės ar mokslinės definicijos koncepcija“¹⁷, tiek ir MacIntyre'o požiūris, neva „ši definicijos prasmė yra tokia idiosinkrazinė, kad nieko nelaimime“¹⁸, iš esmės patys yra labai riboti, nes ignoruoja Moore'o definavimo novatoriškumą, apeliuodami į įprastinę konotacinę definicijos sampratą.

Be to, atskleista konotacinių gėrio sąvokos apibrėžimų natūralistinė prigimtis leido Moore'ui tirti *nenatūralios* savybės „geras“ prigimtį. Ankstesnė epistemologija buvo akivaizdžiai neadekvati tokiam tyrimui atlikti. Moore'a ty-

rimas buvo paremtas nauju metodu ir paskatino jį formuluoti naujus epistemologinius analizės principus.

2. Epistemologinis aspektas

Intuityvizmas kaip vertybių pažinimo būdas tebuvo sąvokos „geras“ novatoriškos tyrimo strategijos išvada, bet ne atskaitos taškas. Jei sąvokos „geras“ denotato negalima nurodyti, vadinasi, jis pasiekiamas suvokimui tik intuityviai. Todėl Moore'as, mano nuomone, pagrįstai intuityvizmą vadino „metodiniu“¹⁹, t. y. tam tikro tyrimo metodo taikymo pasekme, o ne paties tyrimo prielaida. Moore'o metodinį apsisprendimą kaip tik ir sąlygojo pažinimo kriterijų analizė.

2.1 Izoliacija versus universalizacija

Pati Moore'o etikos dalyko – „gero elgesio“ – tyrimo strategija buvo paremta sąvokos „geras“ *izoliuota* analize jos įprastinio konteksto etikos teorijose atžvilgiu dėl principinės negalimybės tirti „gerą elgesį“ *apskritai*. Tačiau tai reiškia, kad tik apgynus sąvokos „geras“ izoliuotą semantinę analizę, buvo galima pagrįsti ir patį izoliacijos metodą. Semantinės analizės didžiausias privalumas buvo Moore'o suformuluotas novatoriškas denotacinis sąvokos „geras“ apibrėžimas. Vadinasi, šio apibrėžimo pagrindimas turėjo paremti ir analizėje taikytą izoliacijos metodą.

Atviro klausimo argumentas kaip tik ir kvestionavo pažinimo kriterijus ir teisingumo sąlygas, kuriomis remiantis buvo formuluojami konotaciniai „gėrio“ sąvokos apibrėžimai. Būtent jų *stoka*, kurią įtikinamai demonstra-

¹⁷ Harman G. The Nature of Morality. An Introduction to Ethics. Oxford: Oxford University Press, 1997. P. 19–20.

¹⁸ MacIntyre A. A Short History of Ethics. Routledge, 1998. P. 224.

¹⁹ Moore G. E. Principia Ethica. Cambridge: Cambridge University Press, 1903. P. 59.

vo klausimo atvirumas, kaip tik ir buvo tai, kas leido Moore'ui pagrįsti ne tik naują sąvokos „geras“ definiciją, bet ir patį izoliacijos metodą.

Svarbiausia, į ką reikia atkreipti dėmesį, yra tai, kad Moore'o argumentas galioja *bet kuriam* konotaciniam „gėrio“ sąvokos apibrėžimui. Vadinasi, nors kiekviena teorija ir galėtų pateikti pažinimo kriterijus, kuriais remiantis definicija galėtų būti pagrįsta, tačiau tai reiškia, kad natūralistiškai vis kitaip apibrėžiant „gėrį“ galima suformuluoti taip jo pažinimo kriterijų, kad *regresum ad infinitum* yra neišvengiamas. Tai ir buvo pagrindinis argumentas izoliacijos metodo naudai ir internalistiniam etinių kategorijų turinio tyrimui. Būtent dėl šios priežasties Moore'as vadino izoliacijos metodą „*vieninteliu*“ metodu, kuris gali būti *saugiai* naudojamas²⁰

Izoliacijos metodo įvedimas leidžia daug aiškiau apibrėžti natūralistinės klaidos prigimtį: regis, ją tiksliau būtų vadinti ne natūralistiniu paklydimu, bet tiesiog *metodine* klaida. Toks performulavimas yra parankus, nes leidžia suprasti kokiais metodiniais principais buvo remtasi, formuluojant natūralistinius „gėrio“ apibrėžimus. Iš esmės tokiuose apibrėžimuose teigiama kokios nors *universalizuotos* natūralios elgesio savybės tapatybė savybei „geras“. Būtent universalizacijai, kaip abejotinai metodinei priemonei, Moore'as priešstatė izoliacijos metodą, kaip vienintelį saugų sąvokos „geras“ definavimo būdą. Tačiau tai reiškė, kad sąvokos „geras“ turinys, atsižvelgiant į pasirinktą metodą, *negali* būti saistomas su empiriškai tiriamomis žmogaus elgesio savybėmis. Taigi izoliacijos metodo taikymas sąlygojo griežtą fakto ir vertybės perskyrą. Tačiau ši perskyra buvo akivaizdžiai problemiška. Tai reiškė, kad savybės „geras“ mo-

²⁰ Ibidem. P. 91.

ralinė vertė iš principo negali būti išreikšta jokių empiriniu žmogaus elgesio tyrimu.

Ši problemiška išvada vertė Moore'ą formuluoti teoriją priešinga įprastinei tvarka: šiuo atveju ne tam tikri pažinimo kriterijai sąlygojo metodo pasirinkimą, bet priešingai – jie turėjo būti formuluojami, atsižvelgiant į jau padarytą metodo pasirinkimą. Šia prasme aptariant Moore'o teorijos epistemologinį aspektą, svarbu pabrėžti tai, kad ji buvo formuluojama ne tam tikros moralinės „duotybės“ pagrindu, bet kaip tokio patikimo pagrindo paieška. Būtent jo neapibėžtumas skatino teoriją vertinti skeptiškai. Todėl, nors izoliacijos metodas ir leido kvestionuoti universalizaciją, kaip patikimą definavimo būdą, kartu Moore'ui iškilo sudėtingas savybės „geras“ vidujinės vertės pažinimo kriterijų apibrėžimo uždavinys. Tačiau, nepaisant kritikų spaudimo, Moore'as netgi nesugebėjo vienareikšmiškai apsispręsti kognityvistinio *versus* nonkognityvistinio požiūrio atžvilgiu.²¹

Kita vertus, universalizacijos ir izoliacijos kontroversija radikalizavo etinės teorijos metodo problemą ir skatino formuluoti naujus metodinius principus, kurie leistų išvengti tokios radikalos faktinių ir vertybinių sprendinių perskyros.

2.2 *Moralinio sprendinio teisingumo sąlygos: preskriptyvumas ir universalizuojamumas*

Vienu iš sėkmingiausių bandymų įveikti universalizacijos ir izoliacijos metodinių principų kontroversiją buvo R. M. Hare'o preskrip-

²¹ Moore G. E. Reply to My Critics // The Philosophy of G. E. Moore / ed. P. A. Schilpp, La Salle, Ill, Open Court, 1942. P. 545: „Jeigu jūs manęs paklausite, prie kurio iš šių dviejų nesuderinamų [kognityvistinio *versus* nonkognityvistinio – A. P.] požiūrių aš linkstu labiau, aš tik galiu atsakyti, kad tiesiog nežinau [...] aš manau, kad tai bent jau sąžiningai dabartinės mano nuostatos išraiška.“

tyvizmo teorija. Šiam autoriui, mano nuomone, pavyko taip patikslinti kontroversiškus principų ir sąvokų reikšmes, kad tapo aiškesnė ir pati metaetinė diskusija.

Moore'o moralės tyrimo modelyje izoliacijos metodo įvedimą sąlygojo jo patikimumas, lyginant su universalizacija, kaip metodiniu kontaktinių gėrio sąvokos apibrėžimų principu. *Vadinasi, ir pati izoliuota sąvokos „geras“ reikšmės analizė iš esmės rėmėsi universalizuojama natūralistinių definicijų statuso deskripcija.* Ši išvada, mano nuomone, leidžia suprasti, kodėl sąvokos „geras“ reikšmėje, priešingai nei manė Moore'as, ne tik galima, bet ir būtina išskirti du dėmenis, kuriuos nurodė Hare'as: preskriptyvųjį, kuriuo išskiriame, izoliuojame ką nors analizėje kaip vertingą, ir todėl rekomenduojame, ir deskriptyvųjį, kuriuo ką nors aprašome.

Jei nepavyktų kvestionuoti natūralistinių definicijų statuso *universaliai*, iš esmės būtų neįmanoma suformuluoti novatoriško denotacinio sąvokos „geras“ apibrėžimo. Tai reiškia, kad deskriptyvusis dėmuo yra ypatingu būdu susijęs su preskriptyviuoju: pastarojo pažinimo kriterijų kilmės esmiška skirtybė, kaip įrodo Moore'o atvejis, gali būti apibrėžta tik atsižvelgiant į deskriptyviajame dėmenyje aprašomų elementų universalizuotiną statusą. Bet kadangi gali būti nurodyta tik kriterijų prigimtis, bet ne patys kriterijai, deskriptyviuoju dėmeniu negalima paaiškinti preskriptyvaus „geras“ reikšmės dėmens, „kurio vertinanti reikšmė yra pastovi“ ir todėl taikytina „bet kokiai objektų klasei“.²²

Ši terminų kaita gali leisti geriau suvokti Moore'o pasirinktą tyrimo modelį: suformuluotas atviro klausimo argumentas nebuvo

besąlygiškas natūralistinių definicijų paneigimas, o veikiau tik preskripcija ar rekomendacija tirti sąvoką „geras“ izoliuotai, atsižvelgiant į universalizuotiną natūralistinių „gėrio“ sampratų prigimtį. Vadinasi, Moore'o tyrimas iš esmės rėmėsi tuo, ką Hare'as vadino *universalizuojamumo* principu: preskripcija yra universalizuojama dėl jos deskriptyvaus dėmens. Universalizacija čia apima visus „gėrio“ tyrimo kazusus (natūralistinius apibrėžimus) viena universalia deskripcija, dėl kurios preskripcija tirti sąvoką „geras“ izoliuotai yra universalizuojama.

Kita vertus, universalizuojamumo principas nurodo tik *loginę* būtinybę, ir nėra aišku, kaip iš jos gali kilti moralinis privalėjimas, t. y. būtinybė *elgtis* tam tikru būdu. Tarkime, kad iš imperatyvios premisos „tai, kas pavogta, privalu grąžinti“ ir indikatyvios premisos „daiktas, kurį turi, yra vogtas“ išplaukia imperatyvi konsekvencija „daiktas, kurį turi, privalo būti grąžintas“. Tačiau akivaizdu, kad ši konsekvencija yra loginė. Todėl iš esmės Hare'as patikslino tik etinio *argumentavimo* logiką, kuri sėkmingai taikytina ir Moore'as etinės teorijos modeliui. Universalizuojamumo principas dėl savo loginės prigimties yra formalus, todėl ir šio principo „pažeidimai yra loginiai, o ne moraliniai“. „Jei kas nors sako: „Aš turėčiau elgtis taip ir taip, tačiau niekas kitas panašioje situacijoje neturėtų taip elgtis“, tai [...] implicitiškai jis prieštarauja sau pačiam“.²³ Etinei rekomendacijai užtenka apeliuoti į etinio argumentavimo logiką, tačiau etinis privalėjimas implicitiškai negali būti išvestas vien tik iš šios logikos.

Hare'o decizionizmas, kaip tam tikra specifinė dedukcijos atmaina, siūlo patį moralinį

²² Hare R. M. *The Language of Morals*. Oxford University Press, 1952. P. 152.

²³ Hare R. M. *Freedom and Reason*. Oxford: Oxford University Press, 1962. P. 47.

sprendinį suprasti tik kaip racionalų sprendimą, išvestą iš preskriptyvių ir deskriptyvių premisų aibės. Būtent decizionistinė procedūra sudaro klaidingą įspūdį, kad privalėjimas kyla kaip asmens racionalios atrankos pasekmė. Tuomet tuoj pat iškyla klausimas apie racionalumo kriterijus, kuriais remiantis iš preskripcijų aibės yra atrenkamas adekvatus situacijai vertinti moralės principas, ir dėl šios priežasties universalizuojamumo principas netenka savo *moralinės* vertės ir tampa formaliu: galiausiai tenka tvirtinti, kad asmuo *laisvai* apsisprendžia dėl preskripcijų selekcijos, ieškodamas, kokie moralės principai daro jo atvejį (kazuą) panašų į kitus. Tačiau, jei asmuo *laisvai* apsisprendžia dėl preskripcijų selekcijos, lygiai taip pat *laisvai* jis gali atsisakyti jas vykdyti, racionaliai apeliuodamas į vis kitas preskripcijas. Moralinis sprendinys virsta subjektyvios savivalės aktu: jei *tik* savo sprendimu asmuo sukuria privalėjimą, kitu sprendimu jis gali jį atimesti.

Šių nepriimtinių išvadų Hare'as bando išvengti, apeliuodamas į Kanto kategorinį imperatyvą: „Kaip pastebėjo Kantas, sprendiniai, kurie tikrąja to žodžio prasme yra moraliniai, turi remtis „kiekvienos geros valios maksimos tinkamumu paversti save pačią visuotiniu dėsniu““. ²⁴ Kitaip sakant, decizionistinę procedūrą, tokiu pavidalu, kokių ją pateikia Hare'as veikale „Moralės kalba“, galima apginti tik teigiant fundamentalų dalyką: žmogus iš esmės yra moralinis subjektas, kurio proto prigimtis iš principo yra praktinė ir apibrėžta kategoriniu imperatyvu. Tačiau tuomet Hare'o teorija netenka autonomijos ir turėtų būti suvokiama kaip Kanto filosofinės sistemos priedas, eksplikuojantis etinio argumentavimo logiką, o ne

kaip Moore'o moralės teorijos modeliavimo tąsa, patikslinanti terminų reikšmes.

Įvesdamas į analitinį moralės diskursą preskriptyvumo ir universalizuojamumo principus, Hare'as sėkmingai sušvelnimo radikalią Moore'o teorijos kontroversiją tarp universalizacijos ir izoliacijos metodinių principų. Tai leido eksplikuoti etinio argumentavimo logiką, kuri, mano nuomone, yra daug vaisingesnė Moore'o modelio kazuistinio lygmens eksplikacija, lyginant su tuo, kaip tai pavyko pačiam Moore'ui, kuriam dėl radiklios vertybinių ir faktinių sprendinių perskyros galiausiai teko įrodinėti, kad etikos teorija yra pajėgi apibrėžti tik vidujai vertingas patirtis – žmogiškojo bendravimo malonumus (draugystę) ir džiaugsmą dėl gražių objektų (išorinių grožio apraiškų kontempliaciją).²⁵

Nesėkmės siekiant apginti decizionistinę procedūrą, mano nuomone, sietinos su termino „geras“ moralinės reikšmės patikslinimu Hare'o teorijoje. „Jeigu žodį „geras“ vartojame moraliniamssantykiams rekomenduoti, tai visada tiesiogiai ar netiesiogiai rekomenduojame asmenis. [...] Todėl, kalbėdamas apie moralinį gėrį, aš kalbėsiu tik apie pasakymą „geras žmogus“ ir panašius pasakymus“.²⁶

Moralinis sprendinys apibrėžimu yra tam tikra decizionistinė procedūra. Sprendiniu yra kas nors sprendžiama. Tačiau tai, į ką nurodome, vartodami sąvoką „geras“ moraline prasme tokiuose pasakymuose kaip „geras žmogus“ ar panašiai, mano nuomone, Hare'o apibrėžta per daug bendrai. Gramatine prasme pasakymas „geras žmogus“ iš tikrųjų nurodo ir rekomenduoja žmogų. Tačiau kazuistiniame lygmenyje termino „geras“ reikšmė gali būti universalizuota ir konkrečiau.

²⁵ Moore G. E. *Principia Ethica*. Cambridge: Cambridge University Press, 1903. P. 200.

²⁶ Hare R. M. *The Language of Morals*. Oxford University Press, 1952. P. 182

²⁴ Hare R. M. *The Language of Morals*. Oxford University Press, 1952. P. 242.

Dažniausiai, naudodami tokius teiginius kaip „Petras yra geras žmogus“ ar panašiai, nurodome ne tik į patį Petrą, bet ir į tam tikrą Petro *elgesį* mums žinomose situacijoje ar situacijoje, *dėl kurių* Petrai, kaip žmogui, priskyreme savybę „geras“. Todėl tiksliau būtų sakyti, kad pasakymu „geras žmogus“ nurodome į *to žmogaus elgesį tam tikrose situacijose*. Vadinasi, sąvoka „geras“ moraliniuose sprendiniuose vartojama ne tik rekomenduoti žmogų, bet ir nurodyti į *to žmogaus elgesį tam tikrose* tipiškose situacijose kaip į gero elgesio pavyzdį. Hare'as, tikslindamas sąvokos „geras“ reikšmę, nepaisė to, į ką dar savo tyrimo pradžioje pelnytai atkreipė dėmesį Moore'as: net ir „geras elgesys“ *apskritai* tyrimui neprieinamas. Visada analizuojame ir tokiu būdu universalizuojame tik *tam tikrus* tipiškus jo kazusus.

Tikslinant termino „geras“ reikšmę Hare'o būdu, prarandamas kriterijus privalėjimui apibrėžti: susidaro išpūdis, kad apie kito žmogaus moralines savybes sprendžiame laisvai. Rekomenduoju kitą žmogų kaip gerą, nes *tiesiog* nusprendžiau, kad jis geras. Būtent dėl šios priežasties ir susidaro neteisingas išpūdis, kad decizionistinė procedūra kaip privalėjimo šaltinis yra tik savivališka preskripcija ar rekomendacija. Todėl, mano nuomone, svarbus indėlis į analitinės etikos plėtotę yra Carritto teorija, kurioje buvo korektiškiau patikslinta sąvokos „geras“ moralinė reikšmė.

2.3. Privalėjimas ir moralinio sprendinio teisingumo sąlygos

Dirvą Caritto teorijai parengė labai svarbios Prichardo išvados straipsnyje „Ar moralės filosofija paremta klaida?“²⁷ Prichardas pagrįs-

tai nurodė, kad jo pirmtakų pagrindinė problema buvo nesugebėjimas pagrįsti privalėjimą. Iš esmės *nuo šios problemos sprendimo priklausė pati metaetinio tyrimo strategijos vertė*.

Anot autoriaus, klaidingai manoma, kad, įrodžius moralinio sprendinio teisingumą, kartu bus *pagrįstas* ir privalėjimas atlikti tam tikrą veiksmą. Taip „suponuojama, [...] kad, tai, kas yra [pagrįsta kaip teisinga], turėtų būti [privaloma]“. Tai ir yra pagrindinė moralės filosofijos klaida. Moralinio sprendinio teisingumo sąlygos buvo painiojamos su privalėjimo kriterijais.

Šios išvados pagrįstai taikytinos Hare'o teorijai. Būtent Prichardo suformuluotą klaidą, mano nuomone, darė Hare'as: jis manė, kad užtenka suformuluoti etinio argumentavimo logiką tam, kad įrodytume, jog etinis veiksmas yra privalomas. Tačiau iš esmės preskriptyvumas ir universalizuojamumas yra principai, apibrėžiantys moralinio sprendinio teisingumo sąlygas, o ne privalėjimo kriterijus. Teiginys yra moralinis sprendinys, jei vienas iš jo dėmenų yra preskripcija, o kitas – universalizuotina deskripcija. Pats Hare'as preskriptyvumą ir universalizuojamumą vadino „moralinių sprendinių požymiais“ ir „vienintelėm dviem moralinio pagrindimo taisyklėmis“.²⁸ Tačiau akivaizdu, kad moralinio *privalėjimo* ir moralinio *sprendinio teisingumo* pagrindimas yra du skirtingi dalykai. Galima įrodyti, kad tam tikros dalykų padėties, tarkime, žmogiškų kančių prevencija, iš tiesų yra geras dalykas, bet toks įrodymas savaime dar nepagrindžia kieno nors privalėjimo siekti būtent tokios dalykų padėties.

Iš tiesų universalizuojamumo principas remiasi tik logine būtinybe. Vadinasi, jei teisin-

²⁷ Prichard H. A. Does Moral Philosophy Rest On A Mistake // Mind 21. 1912.

²⁸ Hare R. M. Freedom and Reason. Oxford: Oxford University Press, 1962. P. 108.

gumo sąlygos negali būti išvestos iš moralinės sąvokos „geras“ reikšmės, tuomet iš jų negali būti išvestas ir moralinis privalėjimas. Ši išvada yra svarbi, nes atskleidžia priežastį, dėl kurios moralės dalykai visada išlieka tokie komplikuoti: tarp to, kas „gera“, ir to, kas „teisinga“, santykis daug sudėtingesnis, nei Millis išdėstė „Utilitarizme“.²⁹ Netgi žinodami tai, kas yra gera, nebūtinai elgiamės teisingai.

Kita vertus, atribodamas moralinio sprendinio teisingumo sąlygas nuo moralinio privalėjimo, Prichardas ryžosi drastiškai išvadai, kurios siekė išvengti jo pirmtakai: jei moralės filosofai nori išvengti klaidos, jie turi pripažinti, kad moralinio privalėjimo pagrįsti neįmanoma. Bandydamas pagrįsti šią išvadą, Prichardas apeliuoja į Descartes'o argumentą: siekdami įrodyti, kad ką nors žinome, turėtume įrodyti, kad žinome, kad bent jau tai žinome ir t. t. iki begalybės. Šis kartezijietiškas argumentas, anot Prichardo, galioja ir etikoje: klaidingi praeities įsitikinimai verčia mus stebėtis, kaip mes įgijome žinių apie tai, ką manėmės žiną, o mūsų konfliktuojantys polinkiai elgtis tam tikru būdu verčia mus stebėtis, kodėl privalėtume elgtis tokiu būdu, koks mums atrodo teisingas. Norėdami pagrįsti šį privalėjimą, turėtume pagrįsti privalėjimo privalėjimą ir t. t. iki begalybės. Todėl vienintelis privalėjimo kriterijus, anot Prichardo, yra kartezijietiškas savaiminio akivaizdumo kriterijus: privalėjimą tiesiog išvelgiamo.

Tačiau privalėjimas pripažinti Prichardo išvadą apeliuoja į pažinimo kriterijų teisingumo sąlygas, kurių prigimtis, kaip ir Hare'o universalizuojamumo principo, yra loginė. Todėl, mano nuomone, šis argumentas ne patvirtina, bet reikalauja patikslinti išvadą. Iš *loginės* negali-

mybės pagrįsti privalėjimą neplaukia išvada, kad privalėjimo neįmanoma pagrįsti *apskritai*. Jei iš moralinio argumentavimo logikos neįmanoma išvesti moralinio privalėjimo, jo kriterijus galima bandyti formuluoti tikslinant moralinę sąvokos „geras“ reikšmę, t. y. tiesiogiausiai privalėjimą su moraline sąvokos „geras“ reikšme. Tai reikšė, kad, siekiant pagrįsti privalėjimą, reikėjo ieškoti kriterijų, kurie leistų konkretizuoti moralinę sąvokos „geras“ reikšmę.

Kita vertus, kadangi nei Moore'as, nei Hare'as nesugebėjo pakankamai patikslinti sąvokos „geras“ moralinės reikšmės, Prichardo suformuluotas privalėjimo savaiminio akivaizdumo kriterijus mažai ką galėjo paaiškinti apie pačią moralinio privalėjimo prigimtį.

2.4 *Situatyvumas kaip privalėjimo kriterijus*

Prichardo savaiminio akivaizdumo kriterijus reikšė, kad privalėjimas kyla iš tiesioginės sąvokos „geras“ reikšmės pagavos. Tačiau kaip neapibrėžiama sąvokos „geras“ reikšmė gali būti privalėjimo šaltinis? Ar toks aiškinimas, nors ir ironiškai, bet pagrįstaineturėtų būtinu vadinamas „žmogaus intelekto savybe aiškinti ką nors paslaptinę kuo nors dar paslaptingesniu“?³⁰

Mano nuomone, privalėjimo tyrimui būdinga tokia pati specifika, kokią nurodė Moore'as „gero elgesio“ tyrimo atžvilgiu. Kaip neįmanoma tirti „gero elgesio“ apskritai, nes tyrimui prieinamos tik konkrečios jo apraiškos, taip ir moralinio privalėjimo *apskritai* pagrįsti neįmanoma, nes jis kyla tik konkrečiose etinėse situacijose.

²⁹ Mill J. S. *Utilitarianism and Other Essays* / ed. M. Warnock. New York: Meridian, 1962. P. 34.

³⁰ Stingl M. *Philosophy of Meaning, Knowledge and Value in Twentieth Century* // *Routledge History of Philosophy*. Vol. X / ed. By J. V. Canfield. Routledge, 1997. P. 125.

Būtent prie tokios išvados priėjo Carrittas savo knygoje „Moralės teorija“: „neįmanoma įrodyti žmogui, kad jis turi pareigas apskritai, ar kad jis turėtų atlikti savo Pareigą, ar kad teisingumas yra pareiga“.³¹

Prichardo klaida taip pat leidžia teigti, kad siekiant pagrįsti moralinį privalėjimą *apskritai* yra suformuluojamos iš esmės tik moralinių sprendinių teisingumo sąlygos, o kadangi šių sąlygų būtinybė yra loginė, jos geriausiu atveju gali būti racionalus elgesio motyvas ar, formuluojant Hare'o kalba, rekomendacija, bet ne moralinio privalėjimo pagrindas. Vadinasi, moralinis privalėjimas remiasi ne logine būtinybe, kylančia iš moralinių sprendinių teisingumo sąlygų. Jei moralinis privalėjimas nepriklauso nuo sprendinių teisingumo sąlygų, tuomet *jų atžvilgiu* jis kyla besąlygiškai. Kadangi šis besąlygiškumas sietinas ne su sprendinių teisingumo sąlygomis, galima teigti, kad moralinis privalėjimas remiasi logine prasme *besąlygiška būtinybe*.

Analogišką loginės ir besąlygiškos būtinybės skirtį įvedė Moore'as, bandydamas pagrįsti vidurinę autonomišką sąvokos „geras“ turinio prigimtį. Tačiau dėl radiklios faktinių ir vertybinių sprendinių perskyros iš esmės buvo neįmanoma paaiškinti, kaip loginė būtinybė susijusi su besąlygiškumu ir kokia besąlygiškos būtinybės charakteristika ją esmiškai skiria nuo loginės. Todėl, nors Moore'ui buvo „akivaizdu, kad tokia charakteristika yra“, jis pats pripažino, kad negali jos nurodyti.³²

Mano nuomone, labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad, kalbant apie moralinį privalėjimą,

neretai jo besąlygiškumo ribos yra nepagrįstai išplečiamos. Taip atsitinka todėl, kad dažniausiai nepaisoma moralinio privalėjimo besąlygiškumo nurodyto pobūdžio. Tai sudaro išpūdį, kad pats moralinis privalėjimas yra besąlygiškas *apskritai*, ir todėl nepagrindžiamas.

Tačiau privalėjimo specifika yra sudaro ne tai, kad atsižvelgiant į besąlygiškumo pobūdį, moralinis privalėjimas yra besąlygiškas *apskritai*. Tai, kad moralinis privalėjimas remiasi logine prasme besąlygiška būtinybe reiškia, kad pats *moralinis privalėjimas besąlygiškai nėra nei klaidingas, nei teisingas*. Tai reiškia, kad moralinio privalėjimo loginės vertės etiniam mąstymui primeta konkreti etinė situacija. Tik todėl, kad moralinio *veiksmo* sąlygos negali būti pasirinktos laisvai, pats moralinis privalėjimas yra suprantamas kaip besąlygiškas.

Nors konkrečią situaciją galime interpretuoti įvairiai, tačiau negalime pasirinkti pačios situacijos. Būtent dėl šios priežasties mūsų moraliniai sprendiniai įgyja „autoritetą“, kurio kilmė negalėjo būti paaiškinta Hare'o decizionistine procedūra. Pats moralinis sprendinys yra tik privalėjimo situacijos *refleksija*, t. y. pasekmė, bet ne priežastis. Vadinasi, sąvokos „geras“ moralinės reikšmės patikslinimas nėra laisva decizionistinė procedūra. Moralinis mąstymas negali nepaisyti etinės situacijos konkretumo.

Būtent dėl to, kad kai kurios etinės situacijos mąstymui perša vienareikšmišką moralinių elgesį, susidaro išpūdis, kad apibendrinant *tipiškas* besąlygiško privalėjimo situacijas, galima pagrįsti tam tikrų „*prima facie* pareigų“³³ privalėjimą. Tačiau logine būtinybe vykdyti tam tikras pareigas neįmanoma pagrįsti *moralinio*

³¹ Carritt E. F. The Theory of Morals: An Introduction to Ethical Philosophy. London: Oxford University Press, 1928. P. 72.

³² Moore G. E. The Conception of Intrinsic Value // Ethical Theory I / ed. J. Rachels. Oxford University Press, 1998. P. 40.

³³ Ross W. D. The Right and The Good. Oxford: Oxford University Press, 1930. P. 53.

privalejimo atlikti tam tikrus veiksmus. Todėl šia prasme, kaip, beje, ir teigė Hare'as, iš tiesų galime laisvai nustatinėti sau netgi aukščiausias preskripcijas. Tačiau moralinis privilejimas pirmapradiškai nekyla vien tik iš tokio laisvo sąvės saistymo.

Carritto nurodyto situatyvumo kriterijaus analizė įgalina atriboti moralę nuo moralizavimo. *Prasmingi* etiniai ginčai iš esmės apima tik konkrečias etines situacijas. Polemika, grindžiama vien logine būtinybe vykdyti tam tikras pareigas, atsižvelgiant į Prichardo nurodytą klaidą, pagrįstai vadintina moralizavimu.

Kitavertus, situatyvumo kriterijaus reikšmė, analizuojant moralinį privilejimą, neturėtų būti pervertinta. Šis kriterijus yra tik nuoroda, kad privilejimo neįmanoma pagrįsti *vientik* apibendrinant tipiškas besąlygiško privilejimo situacijas. Pervertinant situatyvumo reikšmę moralinio privilejimo sanklodoje, neišvengiamai kyla pagunda radikalioms išvadoms, skelbiančioms nuosprendį etikai: Carritto nuomone, jei privilejimo neįmanoma pagrįsti, etikos teorija yra negalima apskritai. „Visa, ką tu gali padaryti, tai vis *įsivaizduoti* situaciją, ir kartoti *toką* moralinio mąstymo aktą su vis didesniu dėmesingumu.“³⁴ Tačiau ši išvada, pernelyg sureikšminanti situatyvumo reikšmę, neišsemia privilejimą sukeliančių veiksnių visumos. Šiai visumai aprėpti, mano nuomone, yra parankus Moore'o suformuluotas organinės vienybės principas.

2.5 Organinės vienybės principas: privilejimo sanklodos paradoksas

Principinė negalimybė apibrėžti sąvokos „geras“ reikšmę sekė iš Moore'o novatoriško de-

notacinio šios kategorijos apibrėžimo. Siekdamas paaiškinti, kaip konotaciniuose „gėrio“ sąvokos apibrėžimuose sąvokos „geras“ reikšmė gali būti sudėtinės „gėrio“ sąvokos dalimi, Moore'as suformulavo „organinės vienybės principą“. Šis principas turėjo padėti aiškiau išreikšti natūralistinio paklydimo esmę: pavyzdžiui, galima buvo teigti, kad hedonistai, tapatindami gėrį su malonumu, iš tam tikros vertingo vidinio patyrimo visumos išskyrė vieną sudėtinę jos dalį ir *klaidingai* tvirtino, kad būtent ji suteikia konkrečiai patyrimo visumai visą jos vertę. Tačiau iš esmės tokia konotacinio definavimo kritika *nepagrįstai* primetė hedonistams tam tikrą *susiaurintą* malonumo sampratą. Akivaizdu, kad hedonistai, kalbėdami apie malonumą, turėjo galvoje ne tik fiziologiškai patiriamą malonumą, bet ir jį lydintį malonumo patyrimo visumą, tačiau tai negalėjo būti akcentuota, taikant definavimui *universalizacijos* principą. Todėl galima teigti, kad taikydamas organinės vienybės principą konotacinio definavimo kritikai, Moore'as nekorektiškai ir tendencingai interpretavo ne tik dažnai kritikuoto Millio, bet taip pat ir Spenserio poziciją. Nė vienas iš šių dviejų autorių nesiekė *analitiškai* apibrėžti moralės žodyno sąvokų, todėl Moore'o kritika jų atžvilgiu iš tiesų yra „nukreipta ne ta kryptimi“.³⁵

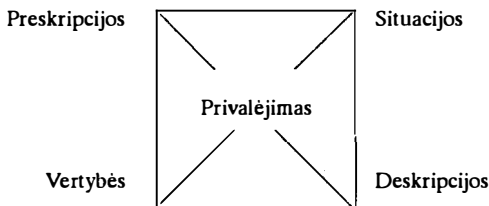
Kita vertus, šis principas leido nurodyti labai svarbų etinės patirties pobūdį: jos organiškumą. Anot autoriaus, moraliniais sprendimais nurodome tam tikrą organinę visumą, kurios vertinamoji dalis, išreikšta predikatu „geras“, konstituoja esminę *vertybinę* moralinių sprendinių skirtybę. Ši skirtybė iš esmės remėsi Moore'o suformuluotų metodinių principų radikalumu ir kontroversiškumu, dėl kurių iš es-

³⁴ Carritt E. F. *The Theory of Morals: An Introduction to Ethical Philosophy*. London: Oxford University Press, 1928. P. 72.

³⁵ Macintyre A. *A Short History of Ethics*. Routledge, 1998. P. 225.

mės tapo neįmanoma paaiškinti vieno iš svarbiausių etinės patirties faktų: moralinio privalėjimo. Būtent negalimybė paaiškinti moralinį privalėjimą skatino vertinti metaetinį analizės modelį skeptiškai ir abejoti jo objektyvumu. Todėl Moore'o sekėjų pastangos pakrypo būtent šia linkme.

Siekdamas paaiškinti, kaip moralinio sprendinio vertinamoji dalis galėtų būti moralinio privalėjimo pagrindu, Hare'as išskyrė du moralinio sprendinio dėmenis: *deskripcijas ir preskripcijas*. Moralinių sprendinių struktūros analizė leidžia paaiškinti jų paskirtį: iš esmės jais nuolat konstituojama ir palaikoma etinio argumentavimo logika. Tačiau Pritchard'o teorijos analizė rodo, kad vien tik logine būtinybe laikytis tam tikrų etinių preskripcijų neįmanoma pagrįsti moralinio privalėjimo. Todėl svarus indėlis metaetinio analizės modelio plėtotei buvo Carritto teorija, kurioje buvo suformuluotas moralinio privalėjimo situatyvumo kriterijus. Išskirti aspektai, mano nuomone, vertintini kaip etinės patirties svarbiausi sandai, kuriems sujungti parankus Moore'o suformuluotas „organinių santykių“ principas. Būtent šių organinių santykių visumos analizė gali padėti perprasti sudėtingą ir paradoksalią moralinio privalėjimo sanklodą.

Moore'o organinės vienybės principas leidžia pačią etiką suprasti kaip moralaus elgesio „organinės visumos“ analizę. *Moraliau elgesiu visuomet yra suponuojamas privalėjimas atlikti tam tikrus veiksmus*. Moralinais sprendimais, kurių dėmenys yra preskripcijos ir de-

skripcijos, iš esmės apeliuojame į moralinį privalėjimą: siekiame nurodyti, aprašyti ir pagrįsti tam tikrų veiksmų būtinybę. Tačiau preskriptyvumas ir universalizuojamumas, kaip moralinių sprendinių teisingumo sąlygos, leidžia pagrįsti tik *loginę* būtinybę elgtis tam tikru būdu. Todėl moraliniai sprendiniai yra tik tam tikro elgesio *moralumo refleksija*.

Besąlygiška būtinybė elgtis tam tikru būdu kyla todėl, kad nėra vertybiškai neutralių elgesio situacijų. Tai reiškia, kad bet kuri situacija „reikalauja“ įvertinimo, kuris savo ruožtu sukelia privalėjimą atlikti tam tikrus veiksmus. Situaciją pirmapradiškai suvokiame tiesiogine intuityvia pagava, kurią galima paaiškinti tuo, kad pagrindinė etinė vertybė, kalboje figūruojanti vertinančiojo predikato „geras“ pavida, negali būti apibrėžta.

Taigi moralinis privalėjimas remiasi tiek konkrečios situacijos intuityvia pagava, tiek ir tam tikro moralinio veiksmo pagrįstumo refleksija. Tačiau besąlygišką būtinybę elgtis tam tikru būdu ne visuomet pavyksta pateisinti sprendinio logine būtinybe (tarkime, Abraomo atveju). Kita vertus, iš loginės būtinybės elgtis tam tikru būdu neįmanoma išvesti besąlygiško privalėjimo. Taip yra todėl, kad moralinei refleksijai yra neprieinama tiesioginė intuityvi situacijos pagava. Tai reiškia, kad pats *moralus elgesys yra sudarytas iš platesnės organiška susijusių faktorių visumos nei ta, kuri gali būti įvertinta moraline refleksija*. Ši išvada leidžia paaiškinti, kodėl dažnai, neabejodami savo elgesio teisingumu, nesugebame jo pagrįsti. *Moralus elgesys remiasi organiška jį konstituojančių faktorių visuma, tačiau jo vertinimas grindžiamas diskretiška (izoliuota) šio elgesio sudėtinių dalių analize*.

Šią paradoksalią privalėjimo sanklodą galima adekvačiai išreikšti Moore'o organinės vienybės principu: tam tikra privalėjimą kon-

stituojančių faktorių organinė „visuma turi vidinę vertę, skirtingą savo dydžiu nuo ją sudarančių sudėtinių dalių verčių sumos“.³⁶ Todėl elgesio moralumo vertinimas visuomet skiriasi nuo konkretaus etinio elgesio apraiškų. Šis faktas yra *paradoksas* todėl, kad, nors nuolat tvirtiname priešingai, turime pripažinti, jog tarp moralų elgesį konstituojančių faktorių organinės visumos vertės ir jos sudėtinių dalių verčių sumos nėra pastovaus santykio. Dėl šios priežasties kiekviena konkreti etinio elgesio apraiška yra ją konstituojančių faktorių unikali organinė „mutacija“, garantuojanti jos autoriui išskirtinį identitetą.

Tai reiškia, kad moralaus elgesio objektyvus modeliavimas turi ribas: nors juo galima referuoti į tam tikrą objektyviai apibrėžiamą moralinį elgesį konstituojančių faktorių visumą, iš esmės neįmanoma adekvačiai perteikti jos neribotų organinių mutacijų tapsmo. Būtent dėl šios priežasties pradėdama abejoti moralinių sprendinių objektyvumu ir linkstama į emotyvizmą: esą moraliniai sprendiniai yra tik mūsų emocijų išraiška.

Tačiau tai, kas iš tikrųjų glumina, yra štai koks klausimas: kaip moralės sprendinys gali objektyviai perteikti privačiai patiriamą etinę (moralinio privalėjimo) situaciją? Šis klausimas rodo, kokia svarbi yra Moore'o natūralių ir nenatūralių savybių distinkcija. Ji leidžia teigti, kad moraliniai žodžiai *pimapradiškai* žymi nenatūralias savybes, kadangi jie išreiškia savarankišką ir organišką tam tikros etinės situacijos patirtį, neredukuotą vien tik iki empirinių deskripcijų. Būtent šia prasme termino „geras“ reikšmė nėra perteikiama kaip deskripcija, nepaisant to, kad toks suprashtinimas įmanomas ir, atsižvelgiant į natūralis-

tinę klaidą, iš esmės nuolat praktikuojamas. Vadinasi, nors moralės sprendinys išreiškia *pirmąją* etinę asmens patirtį, kitam asmeniui šis sprendinys yra jau tik *antrosios* etinė patirtis, t. y. patirtis per išsakytą moralinį sprendinį. Moralės objektyvumo tyrimui lemtinga yra tai, ar etikos teorija gali paaiškinti, koku būdu asmuo sugeba adekvačiai suprasti nenatūralias moralės terminų reikšmes, išreiškiančias pirmąją kito asmens etinę patirtį. Moore'o atskleista natūralistinė klaida taikliai išreiškia preskripciją etinėje praktikoje nesuprastinti moralinių žodžių reikšmių. Tačiau ar esame pajėgūs ją įgyvendinti?

Jei besąlygiška moralinio privalėjimo būtinybė moraliniame sprendinyje yra nuolat suprastinama iki jos loginės išraiškos, ar tai, kas perteikiama sprendiniu, gali būti vertinama kaip objektyvi etinės (moralinio privalėjimo) situacijos išraiška? Ypač atsižvelgiant į tai, kad privačios situacijos deskripcija iš tiesų turėtų remtis Hare'o universalizuojamumo principu. Tai reiškia, kad moraliniai sprendiniai, kurie remiasi šiomis teisingumo sąlygomis iš tiesų redukuoja privačios etinės patirties besąlygiškumą iki jos bendros loginės formos. Būtent todėl, kad moraliniai sprendiniai išreiškia ne konkrečią besąlygišką etinę moralinio privalėjimo patirtį, o tik jos redukuotą loginę būtinybės elgtis tam tikru būdu formą, jais ne visada pasiekiamas numatytas tikslas: moraliniai sprendiniai įpareigoja tik tiek, kiek įsipareigojimas yra savanoriškai prisiimamas. Besąlygiškumo „autoritetą“ jiems gali pridėti tik konkreti etinė situacija. Vadinasi, moralinis sprendinys gali sukelti privalėjimą tik tuomet, jei, laikantis Hare'o suformuluotų teisingumo sąlygų, yra išsakomas tinkamu metu ar, šiek tiek performuluojant Carritto kalbą, jei jis „pataiko į situaciją“. Tai reiškia, kad moralinio sprendinio normuojanti (normatyvinė) galia nėra

³⁶ Moore G. E. *Principia Ethica*. Cambridge: Cambridge University Press, 1903. P. 97.

autonomiška, o pati etinė patirtis pranoksta deskriptyvias kalbos galimybes.

Ši išvada yra labai svarbi, kadangi netiesiogiai patvirtina Moore'o denotaciniu apibrėžimu skelbtą *vertybių autonomiją*, kurios pagrindimas iš esmės buvo sutvirtintas atlikto tyrimo *loginiu* nuoseklumu, ir todėl išlieka vienu iš sudėtingiausių metaetinio moralės modelio klausimų. Kita vertus, dėl tokios holistinės pagrindimo prigimties moralės objektyvu-

mo tyrime, kalbant Wittgensteino kalba, iš tiesų liko kažkas mistiška – būtent pats etinių vertybių statusas, problematizavęs moralinių sprendinių tyrimą. Vertybių autonomiškumas iš tiesų sudarė metaetinio moralės tyrimo „neskaidrų kontekstą“, kurio pagrindu buvo keblu aiškiai apibrėžti ir apginti moralinių sprendinių statusą. Tai piršo išvadą, kad metaetiniam moralės tyrimui užbaigti beliko patikslinti pačių etinių vertybių statusą.

LITERATŪRA

1. Ayer A. J. *Language, Truth, and Logic*. London: Gollancz, 1946.

2. Carritt E. F. *The Theory of Morals: An Introduction to Ethical Philosophy*. London: Oxford University Press, 1928.

3. Darwall S., Gibbard A. P., Railton P. *Toward Fine de Siecle Ethics: Some Trends in Philosophy in Review: Essays on Contemporary Philosophy // The Philosophical Review. Centennial Issue. January 1992.*

4. Hare R. M. *The Language of Morals*. Oxford University Press, 1952.

5. Hare R. M. *Freedom and Reason*. Oxford: Oxford University Press, 1962.

6. Hare R. M. *Moral Thinking*. Oxford: Oxford University Press, 1981.

7. Harman G. *The Nature of Morality. An Introduction to Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 1997.

8. MacIntyre A. *After Virtue*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1981.

9. MacIntyre A. *A Short History of Ethics*. Routledge, 1998.

10. Mackie J. *Ethics: Inventing Right and Wrong*. Oxford: Oxford University Press, 1984.

11. Mill J. S. *Utilitarianism and Other Essays* / ed. M. Warnock. New York: Meridian, 1962.

12. Moore G. E. *The Conception of Intrinsic Value // Ethical Theory 1* / ed. J. Rachels. Oxford University Press, 1998.

13. Moore G. E. *Principia Ethica*. Cambridge: Cambridge University Press, 1903.

14. Moore G. E. *Reply to My Critics // The Philosophy of G.E. Moore* / ed. P. A. Schilpp. La Salle, III., Open Court, 1942.

15. Nowell-Smith P. H. *Ethics*. London: Penguin, 1954.

16. Prichard H. A. *Does Moral Philosophy Rest On A Mistake // Mind* 21.1912.

17. Quine W. V. *Notes on Existence and Necessity // Journal of Philosophy*. 1943. No. 40(5).

18. Quine W. V. *Two Dogmas of Empirism // Philosophical Review*. No. 60. 1951.

19. Ross W. D. *The Right and The Good*. Oxford: Oxford University Press, 1930.

20. Ross W. D. *Foundations of Ethics*, Oxford: Oxford University Press, 1939.

21. Russell B. *On Denoting // Essays in Analysis*. London: Allen & Unwin, 1973.

22. Stevenson C. L. *The Emotive Theory of Ethical Terms // Mind*. No. 46. 1937.

23. Stevenson C. L. *Ethics and Language*. New Haven: Yale University Press, 1944.

24. Stevenson C. L. *Facts and Values*. New Haven: Yale University Press, 1963.

25. Stigl M. *Philosophy of Meaning, Knowledge and Value in Twentieth Century // Routledge History of Philosophy*. Vol. X. Ed. by J. V. Canfield. Routledge, 1997.

26. Wittgenstein L. *Lecture on Ethics // Philosophical Review*. No. 74. 1965.

METAETHICAL MODEL OF MORAL RESEARCH: SEMANTIC AND EPISTEMOLOGICAL ASPECTS

Aleksandras Patapas

Summary

An attempt is made to review the beginnings of metaethical discourse. Moore's theory is considered as a key for the reconstruction of metaethical model of moral research. This new strategy of moral research was primarily based on reflection of essentially casuistic status of previous moral investigations which by and large were based on connotative definitions of ethical terms. An alternative denotative of definition

of moral terms is considered as the new strategy of defining moral concepts.

Finally, the problem of moral obligation is identified as a focal point of metaethical model of moral research. Epistemological significance of Moore's proposed principle of „organic unity“ as a core of analysis of moral obligation is pointed out and discussed.

[teikta 2001 03 15]